
ПРАВА НА ЧОВЕКА

ДЕЛОТО МУСТАФА СРЕЩУ БЪЛГАРИЯ

(жалба № 1230/17)

РЕШЕНИЕ

СТРАСБУРГ

28 ноември 2019 г.

Това решение ще стане окончателно при условията на чл. 44, § 2 от Конвенцията. Може да бъде предмет на редакционни промени.

По делото Мустафа срещу България

Европейският съд по правата на човека (Пето отделение), заседаващ като Камара в състав:

Анжелика Нусбергер (Angelika Nußberger), *председател*,
Габриел Куцко-Стадълмайер (Gabriele Kucsko-Stadlmayer),
Ганна Юдкивска (Ganna Yudkivska),
Йонко Грозев (Yonko Grozev),
Мартинш Митс (Mārtiņš Mits),
Летиф Хюсеинов (Lətif Hüseynov),
Ладо Чантурия (Lado Chanturia), *съдии*,
и Клаудия Вестердик (Claudia Westerdiek), секретар на отделението,

след закрито заседание, проведено на 22 октомври 2019 г., постановява следното решение, което беше прието на посочената дата.

ПО ПРОЦЕДУРАТА

1. Делото е образувано по жалба (№ 1230/17) срещу Република България, подадена в Съда на 21 декември 2016 г. на основание чл. 34 от Конвенцията за защита на правата на човека

и основните свободи („Конвенцията“) от гражданин на същата държава – г-н Хюсеин Ахмед Мустафа („жалбоподателят“).

2. Жалбоподателят е представляван от г-жа Й. Ч. Вандова*, адвокат от София. Българското правителство („Правителството“) се представлява от правителствените агенти г-жа М. Димова и г-жа Б. Симеонова от Министерството на правосъдието.

3. Жалбоподателят се оплаква по-специално, че военните съдилища не са изпълнили гаранциите за независимост и безпристрастност и че вследствие на това съдебният му процес пред същите съдилища не е спазил изискванията на чл. 6, § 1 от Конвенцията.

4. На 26 април 2017 г. оплакванията за нарушение на чл. 6, § 1 от Конвенцията относно твърдяната липса на независимост и безпристрастност на военните съдилища са комуникирани на Правителството, а жалбата в останалата ѝ част е обявена за недопустима на основание чл. 54, ал. 3 от Правилника на Съда.

ПО ФАКТИТЕ

1. Обстоятелствата по делото

5. Жалбоподателят е роден през 1976 г. Живее в гр. Бургас.

6. С постановление от 1 ноември 2011 г. на военен прокурор той е привлечен в качеството на обвиняем за организиране и ръководене на престъпна група с цел получаване на финансова облага, както и за незаконен трансграничен трафик на стоки и предмети с висока стойност за търговски цели. Поради съществуващата връзка между престъпленията, в които са обвинени предполагаемите членове на тази група, и тъй като към момента на извършване на деянията, в които са били обвинени, един от тях – В. Ч., е бил част от състава на въоръжените сили, всички обвиняеми са били изправени пред Военния съд – Сливен („Военния съд“).

7. На 19 ноември 2012 г. Военно-окръжната прокуратура – Сливен, повдига обвинение срещу жалбоподателя и го изправя пред Военния съд в същия град.

* Решението е постановено след смъртта на адвокат Йорданка Вандова.

8. С присъда от 8 април 2013 г. Военният съд, заседаващ в състав от един военен съдия и двама съдебни заседатели, признава верността на фактите, изложени от Военно-окръжната прокуратура в обвинителния акт, и осъжда жалбоподателя на лишаване от свобода за срок от 5 години, както и на глоба от 20 000 лв. (приблизително 10 226 евро). На 30 октомври 2013 г., след като е сезиран, Военно-апелативният съд, който заседава в състав от трима военни съдии, потвърждава присъдата на Военния съд.

9. Жалбоподателят подава касационна жалба. С решение от 15 юли 2014 г. Върховният касационен съд отменя решението на Военно-апелативния съд, като констатира три групи съществени процесуални нарушения. По-специално Върховният касационен съд отбелязва противоречие между мотивите и диспозитива на решението на Военно-апелативния съд, неправилна преценка на част от доказателствата и липса на правни съображения. Върховният касационен съд връща делото за ново разглеждане на Военно-апелативния съд. На същите основания с решение от 10 ноември 2014 г. Военно-апелативният съд отменя решението, постановено от Военния съд на 8 април 2013 г.

10. След ново разглеждане на делото с присъда от 15 юли 2015 г. Военният съд – Сливен, заседаващ в състав от един военен съдия и двама съдебни заседатели, осъжда жалбоподателя на лишаване от свобода за срок от 5 години, както и на глоба от 20 000 лв. (приблизително 10 226 евро). При обжалване от страна на жалбоподателя Военно-апелативният съд, заседаващ в състав от трима военни съдии, потвърждава присъдата.

11. Жалбоподателят подава касационна жалба, като наред с всичко друго оспорва независимостта и безпристрастността на военните съдилища. С окончателно решение от 24 юни 2016 г. Върховният касационен съд потвърждава присъдата на жалбоподателя за незаконен трансграничен трафик, като го оправдава по обвинението в организиране и ръководство на престъпна група. Съдът намалява срока на наложеното наказание „лишаване от свобода“ на три години и потвърждава размера на глобата.

12. По отношение на довода на жалбоподателя, че съдебният му процес пред военните съдилища не отговаря на изискванията на чл. 6, § 1 от Конвенцията, Върховният касационен съд намира,

че статутът на военните съдии предоставя достатъчно гаранции за тяхната независимост и безпристрастност. По-конкретно, съдът счита, че военните съдии се ползват със същите конституционни гаранции като тези, от които се ползват съдиите в гражданските съдилища, и че за тях се прилагат същите правила за възнаграждение, дисциплина и повишение. Съдът уточнява, че макар да имат военно звание, те не са кадрови офицери и че тези звания им се дават от административния ръководител на съда, към който са назначени.

II. Приложимо вътрешно право и практика

A. Конституцията от 1991 г.

13. Относимите към делото пасажии от разпоредбите на действащата към момента на деянията Конституция, са:

Член 119

„(1) Правораздаването се осъществява от Върховния касационен съд, Върховния административен съд, апелативни, окръжни, военни и районни съдилища.

(...)“

Член 129

„(1) Съдиите, прокурорите и следователите се назначават, повишават, понижават, преместват и освобождават от длъжност от Висшия съдебен съвет.

(...)

(3) С навършване на петгодишен стаж като съдия, прокурор или следовател и след атестиране, с решение на Висшия съдебен съвет, съдиите, прокурорите и следователите стават несменяеми. (...) те се освобождават от длъжност само при:

1. навършване на 65-годишна възраст;
2. подаване на оставка;
3. влизане в сила на присъда, с която е наложено наказание лишаване от свобода за умишлено престъпление;
4. трайна фактическа невъзможност да изпълняват задълженията си за повече от една година;
5. тежко нарушение или системно неизпълнение на служебните задължения, както и действия, които накърняват престижа на съдебната власт.

(...)

(5) Придобитата несменяемост се възстановява при следващо заемане на длъжността съдия, прокурор или следовател в случаите на освобождаване по ал. 3, т. 2 и 4. (...).“

В. Наказателно-процесуален кодекс от 2006 г.

14. Относимите към делото пасажи от разпоредбите на Наказателно-процесуалния кодекс (НПК) са:

Член 396

„(1) На военните съдилища са подсъдни делата за престъпления, извършени от:

1. военнослужещи (...).

(2) На военните съдилища са подсъдни делата (...) за престъпления, в осъществяването на които са участвали заедно военнослужещи и граждански лица.“

15. Съгласно чл. 411а, ал. 1 НПК престъпленията, свързани с организирането и ръководенето на престъпна група, както и участието в такава, са подсъдни на Специализирания наказателен съд. Алинея 7 от същия член предвижда, че делата, подсъдни на Специализирания наказателен съд и на Военния съд, се разглеждат от Военния съд. Съгласно чл. 33, ал. 4 НПК съдът се произнася с обикновено мнозинство, като членовете на състава имат равен глас.

С. Закон за съдебната власт от 2009 г.

16. Относимите към делото разпоредби на действащия към момента на деянията Закон за съдебната власт са:

Член 67

„(...)

(2) Съдебни заседатели във военните съдилища могат да са генерали (адмирал), офицери и сержанти на военна служба.“

Член 68

„(...)

(4) Съдебните заседатели във военните съдилища се определят по предложение на командирите на поделенията от общото събрание на съдиите от военно-апелативния съд.“

Член 97

„(1) Военният съд разглежда делата в състав от един съдия и двама съдебни заседатели, освен ако със закон е предвидено друго.

(...)“

Член 101

„(...)

(2) Военно-апелативният съд (...) разглежда делата, образувани по жалби и протести срещу актове на военните съдилища (...).“

Член 105

„Апелативният съд заседава в състав от трима съдии, освен ако със закон е предвидено друго.“

Член 134

„(...)

(2) Военните съдии, военните прокурори и военните следователи работят във военна униформа.“

Член 161

„(...)

(5) Назначеният като военен съдия, военен прокурор или военен следовател се приема на военна служба и му се присвоява офицерско звание.“

Член 307

„(...)

(3) Дисциплинарно нарушение е виновно неизпълнение на служебните задължения на съдия, прокурор и следовател.

(4) Дисциплинарните нарушения са:

1. системно неспазване на сроковете, предвидени в процесуалните закони;

2. действие или бездействие, което неоправдано забавя производството;

3. нарушаване на Кодекса за етично поведение на българските магистрати, накърняващо престижа на съдебната власт;

4. действие или бездействие, което накърнява престижа на съдебната власт;

5. неизпълнение на други служебни задължения.

(...)

(6) освен за нарушенията по ал. 4 дисциплинарна отговорност се носи и от:

(...)

2. военен съдия, военен прокурор и военен следовател – за нарушения, предвидени в специалните закони и устави.“

D. Правомощия на военните съдилища да съдят цивилни лица на международно равнище

1. Проект на принципи за правораздаване от страна на военните съдилища: доклад, представен от специалния докладчик на Подкомисията на Организацията на обединените нации за насърчване и защита на правата на човека (Доклад E/CN.4/2006/58)

17. Относимите към делото пасажии от този проект на принципи са:

Принцип № 1. Създаване на военни съдилища от конституцията или законодателството

„Военните съдилища, когато има такива, може да бъдат създадени само от конституцията или законодателството при спазване на принципа за разделение на властите. Те трябва да бъдат неразделна част от нормалната съдебна система.“

Принцип № 2. Прилагане на нормите на международното право

„Военните съдилища трябва да прилагат международно признатите норми и процедури като гаранция за справедлив съдебен процес при всякакви обстоятелства, включително правилата на международното хуманитарно право.“

Принцип № 5. Случаи, в които цивилните лица не попадат под юрисдикцията на военните съдилища

„Принципно цивилните лица не трябва да попадат под юрисдикцията на военните съдилища. При всички обстоятелства държавата гарантира, че цивилните лица, обвинени в престъпление от каквото и да е естество, ще бъдат съдени от гражданските съдилища.“

Принцип № 8. Функционална компетентност на военните съдилища

„Компетентността на военните съдилища трябва да бъде ограничена до военни престъпления, извършени от военнослужещи. Военните съдилища могат да съдят лица, приравнени на военнослужещи, но само за престъпления, извършени при упражняването на дейността, във връзка с която са приравнени на военнослужещи.“

Принцип № 13. Право на компетентен, независим и безпристрастен съд

„Организацията и функционирането на военните съдилища трябва да гарантират изцяло правото на всеки човек на компетентен, незави-

сим и безпристрастен съд по време на всички етапи от производството – както на етапа на разследването, така и на етапа на съдебния процес. Лицата, избрани да изпълняват функциите на магистрати във военните съдилища, трябва да бъдат честни и компетентни и да демонстрират необходимата подготовка и юридическа квалификация. Статутът на военните магистрати трябва да гарантира тяхната независимост и безпристрастност, особено от гледна точка на военната йерархия. Военните съдилища не могат в никакъв случай да прибягват до така наречени от съдии и прокурори тайни или „анонимни“ процедури.“

2. Резолюция от 23 март 2012 г., приета от Съвета по правата на човека на ООН, относно интегритета на съдебната система (A/HRC/RES/19/31).

18. Относителите към делото пасажите от Резолюцията относно интегритета на съдебната система са:

„Съветът по правата на човека (...)

1. Взема предвид докладите на специалния докладчик в частите им относно независимостта на съдиите и адвокатите, както и доклада на специалния докладчик на Подкомисията за насърчване и защита на правата на човека относно правораздаването от страна на военните съдилища [E/CN. 4/2006/58];

(...)

8. *Призовава* държавите, които са създали военни съдилища или специални съдилища, които да съдят извършителите на престъпления, да гарантират, че тези съдилища представляват неразделна част от общата съдебна система и че прилагат надлежни процедури, признати от международното право като гаранция за справедлив процес, по-специално правото на обжалване на присъдата и наложеното наказание (...)

3. Нота на генералния секретар на Организацията на обединените нации от 7 август 2013 г., с която предава доклада на специалния докладчик относно независимостта на съдиите и адвокатите (A/68/285)

19. На 7 август 2013 г. генералният секретар на Организацията на обединените нации предаде за разглеждане на Общото събрание на 68-ото му заседание доклада, изготвен от специалния докладчик, относно независимостта на съдиите и адвокатите. Относителите към делото параграфи от този доклад са:

„30. В много държави персоналната юрисдикция на военните съдилища е ограничена до членовете на състава на въоръжените сили, обвинени в престъпления или нарушения на военната дисциплина. В някои случаи Конституцията изрично забранява на военните съдилища да упражняват юрисдикция спрямо лица, които не са част от въоръжените сили, като оставят съденето на такива лица на съдилищата с обща компетентност. Така Върховният съд на Колумбия отбелязва в своето решение № 20 от 5 март 1987 г., че съдебният процес срещу цивилни лица пред военните съдилища е противоконституционен.

31. Понякога персоналната юрисдикция на военните съдилища се разпростира върху цивилни лица, които са приравнени на военнослужещи поради техните задължения или местоположение или поради естеството на престъплението, в което са обвинени. Това могат да са цивилни лица, наети от въоръжените сили или работещи във военни обекти или свързани с тях учреждения, лица, извършили деяния, квалифицирани като военни престъпления, или извършители на престъпление, извършено в съучастие с военнослужещи. В някои държави делата, свързани с тероризъм или други сериозни престъпления срещу основните интереси на държавата, също са подсъдни на военните съдилища.

(...)

Б. Съдебен процес срещу цивилни лица пред военните съдилища

(...)

47. Международните инструменти за правата на човека не разглеждат изрично въпроса за правомощията на военните съдилища да съдят цивилни лица. Въпреки това редица необвързващи правни инструменти, както и юриспруденцията на международни и регионални инстанции показват, че съществува силна тенденция срещу разпространето на наказателната компетентност на военните съдилища спрямо цивилни лица.

48. Съгласно Основните принципи относно независимостта на съдебната власт всеки има право да бъде съден от съд с обща компетентност в съответствие с установените правни процедури, като не се създават съдилища, които не използват процедурите, надлежно установени от закон, за да се лишат съдилищата с обща компетентност от тяхната юрисдикция (принцип № 5).

49. В съответствие с тази теза принцип № 5 от Проекта на принципите за правораздаване от страна на военните съдилища предвижда, че по правило военните съдилища не трябва да имат юрисдикцията да съдят цивилни лица и че при всички обстоятелства държавата гарантира, че цивилните лица, обвинени в каквото и да е престъпление, се изправят

пред гражданските съдилища. В коментара към този принцип се посочва, че практиката за изправяне на цивилни лица пред военните съдилища създава сериозни проблеми относно справедливото, безпристрастно и независимо правораздаване, като това често се оправдава от необходимостта да се позволи прилагане на извънредни процедури, които не отговарят на общите правосъдни стандарти (вж. E/CN. 4/2006/58, § 20).

50. Редица други международни инструменти също препоръчват държавите да ограничават юрисдикцията на военните съдилища спрямо цивилни лица в полза на съдилищата с обща компетентност.

51. В § 22 от своя общ коментар № 32 Комитетът по правата на човека отбелязва, че макар Международният пакт за граждански и политически права да не забранява съдебните процеси срещу граждански лица пред военни или специални съдилища, той изисква тези съдебни процеси да съответстват напълно на разпоредбите на чл. 14 от Пакта и гаранциите, предвидени в този член, да не бъдат нито ограничени, нито изменени предвид военния или специалния статут на този съд. Комитетът също така уточнява, че разглеждането на дело срещу цивилни граждани от военни или специални съдилища трябва да става по изключение, т.е. да бъде ограничено до случаите, в които държавата – страна по Пакта, може да докаже, че прибягването до такива съдилища се налага и обосновава от обективни и сериозни причини и че гражданските съдилища с обща компетентност не са в състояние да разгледат тези съдебни дела по отношение на конкретната категория лица и въпросните престъпления. Следователно държавата – страна, която изправя цивилни лица пред военните съдилища, се задължава да докаже по отношение на специфичната категория на въпросните лица, че: (а) съдилищата с обща компетентност не са компетентни да разглеждат делото; б) сезирането на други алтернативни форми на съдилища с обща компетентност или на специални съдилища е неподходящо с висока степен на сигурност; и в) сезирането на военни съдилища гарантира пълното зачитане на правата на обвиняемия, както изисква чл. 14 от Пакта. В заключителните си коментари относно докладите, представени от държавите – страни по чл. 40 от Пакта, Комитетът стига дотам, че призовава правителствата на някои държави да забранят провеждането на съдебни процеси спрямо цивилни лица във военни съдилища.

52. От юриспруденцията на Комитета по правата на човека е видно, че съгласно Пакта самото позоваване на вътрешни правни разпоредби за съдебния процес пред военни съдилища по някои категории тежки престъпления не може да оправдае прибягването до такива съдилища. При липса на конкретно основание за необходимостта определена кате-

гория цивилни лица да бъдат съдени от военните съдилища Комитетът винаги е считал, че тези съдебни процеси не отговарят на изискванията на чл. 14 от Пакта.

53. В действителност практиката на държавите цели да ограничи юрисдикцията *ratione personae* на военните съдилища до престъпления и нарушения на дисциплината, които се твърди да са извършени от действащи членове на въоръжените сили. Изключенията, отнасящи се до цивилни лица, приравнени към военнослужещи, обикновено се разглеждат и тълкуват ограничително (вж. А/63/223, § 26).

54. Специалният докладчик държи да подчертае, че съдебните процеси срещу цивилни лица пред военни или специални съдилища пораждат сериозни съмнения относно независимостта на правораздаването чрез военните съдилища и спазването на гаранциите, посочени в чл. 14 от Пакта. Поради това той счита, че компетентността на военните съдилища следва да бъде ограничена до строго военни престъпления, извършени от членове на състава на въоръжените сили.

(...)

V. Заключение

(...)

87. От съдебната практика на Комитета по правата на човека и на международните и регионалните механизми за правата на човека, установена по отношение на военните съдилища, може да се направи изводът, че независимостта и безпристрастността на тези съдилища, съдебните процеси срещу цивилни лица или военнослужещи, обвинени в сериозни нарушения на правата на човека, и гаранциите за справедлив процес в тези съдилища са силно проблематични.

(...)

89. Доколкото имат специфичната цел да разглеждат престъпления, свързани с военната служба, военните съдилища трябва да упражняват своята юрисдикция само спрямо членове на състава на въоръжените сили, извършили военно престъпление или дисциплинарно нарушение, и то единствено когато престъплението или нарушението не представлява сериозно нарушение на правата на човека. Този принцип може да се престъпи само при изключителни обстоятелства и с единствената цел да се съдят цивилни лица, които се намират в чужбина и които са приравнени към състава на въоръжените сили.

90. За да гарантират независимостта и целостта на съдебната система, държавите са задължени да създадат съдилища с обща компетентност, които да са независими, безпристрастни, компетентни и отговорни и следователно способни да се борят с безнаказаността. Ако го-

реописаното не е постигнато, това не може да служи за обосноваване на наличието на военни или специални съдилища, пред които да се изправят цивилни лица.

VI. Препоръки

91. Чрез тези препоръки специалният докладчик се стреми да помогне на държавите, създали военно правораздаване, да гарантират, че военните съдилища упражняват правораздаване в пълно съответствие с международното право в областта на правата на човека и със свързаните с него международни норми.

(...)

98. Компетентността *ratione materiae* на военните съдилища – специализираните юрисдикции, призвани да отговорят на конкретните нужди на армиите по отношение на дисциплината, трябва да бъде ограничена до престъпления на „строго военния ред“, или иначе казано – до престъпленията, които по своето естество дори се отнасят до законно защитените интереси на военния ред, като дезертиране, неподчинение или изоставяне на пост или на ръководни дейности/дейности по командване.

99. Държавите не трябва да се позовават на концепцията за деянията, свързани с длъжността, за да лишат съдилищата с обща компетентност от техните правомощия в полза на военните съдилища. Престъпленията от общ характер, извършени от военнослужещи, трябва да бъдат разглеждани пред съдилищата с обща компетентност, освен в случаите, в които последните не са в състояние да упражнят своите правомощия поради специфичните обстоятелства на престъплението (т.е. изключително в случаи на престъпления, извършени извън територията на държавата), като тези случаи трябва да бъдат изрично предвидени от закона.

Г. Съдебен процес срещу цивилни лица пред военните съдилища

100. Всички военни съдилища трябва да съдят единствено членове на състава на въоръжените сили, които са извършили военно престъпление или са нарушили военната дисциплина.

101. Съдебният процес срещу цивилни лица пред военни съдилища следва да се забрани, освен в случай на единственото изключение, предвидено в § 102 по-долу. Военният съд, създаден на територията на дадена държава, в никакъв случай не може да упражнява юрисдикцията си спрямо цивилни лица, обвинени в престъпление на територията на същата държава.

102. Съдебният процес срещу цивилни лица пред военните съдилища трябва да бъде строго ограничен до изключителни случаи, отнася-

щи се до цивилни лица, приравнени към състава на въоръжените сили поради тяхната длъжност или мястото, на което се намират, които са обвинени в извършване на престъпление извън територията на държавата и когато съдилищата с обща компетентност на място или в държавата на произход не могат да разгледат делото.

103. Задължението да се докаже съществуването на тези изключителни обстоятелства е на държавата, като тези обстоятелства трябва да бъдат установени във всеки конкретен случай, тъй като отнасянето на определени категории престъпления *in abstracto* към военните съдилища не е достатъчно. Тези изключителни случаи трябва да бъдат изрично определени със закон. (...)“

20. Други елементи, относими на международно ниво към съдебния процес срещу цивилни лица пред военните съдилища, са описани в решенията *Maszni срещу Румъния* (№ 59892/00, § 27–33, от 21 септември 2006 г.) и *Ergin срещу Турция* (№ 6) (№ 47533/99, § 20–25, ЕСПЧ 2006-VI (извадки).

ПО ПРАВОТО

I. Твърдяното нарушение на чл. 6, § 1 от Конвенцията

21. Жалбоподателят се оплаква, че съдебният процес срещу него пред Военния съд и Военно-апелативния съд не отговаря на изискванията на чл. 6, § 1 от Конвенцията. По-конкретно, той посочва, че Военният съд се състои от един военен съдия и двама офицери, а Военно-апелативният съд – от трима военни съдии. Поради това жалбоподателят счита, че тези две юрисдикции не може да се разглеждат като независими и безпристрастни съдилища. Във връзка с това той твърди, че явяването на цивилно лице пред съдилища, съставени изключително от военнослужещи, само по себе си представлява нарушение на чл. 6, § 1 от Конвенцията, чиито относими към делото части са формулирани по следния начин:

„Всяко лице при решаването на (...) основателността на каквото и да е наказателно обвинение срещу него има право на справедливо и публично гледане на неговото дело в разумен срок от независим и безпристрастен съд, създаден в съответствие със закона“.

22. Правителството отхвърля тази теза.

А. Допустимост

23. Установявайки, че това оплакване не е явно необосновано по смисъла на чл. 35, § 3, б. „а“ от Конвенцията, както и че не противоречи на друго основание за допустимост, Съдът го обявява за допустимо.

В. По същество

1. Аргументите на страните

24. Според жалбоподателя, след като са станали военни магистрати, съдиите се интегрират в структурата на военнослужещите, присвоява им се звание и също подлежат на военна дисциплина. Той твърди, че съдебните заседатели на Военния съд също са офицери от армията и са назначени по предложение на командирите на военните части. Посочва, че както военните съдии, така и съдебните заседатели са длъжни да носят военна униформа по време на съдебните заседания.

25. Жалбоподателят не счита, че е било необходимо делото му да бъде разгледано от военните съдилища. Той сочи, че законът предвижда изключителна компетентност на военните съдилища да разглеждат престъпления, извършени в съучастие от военнослужещи и цивилни лица. Добавя също, че единствената причина, поради която неговото дело е разгледано от военните съдилища, е, че един от обвиняемите се е числял към състава на въоръжените сили към момента на извършване на деянията, в които са били обвинени (вж. § 6 по-горе). И накрая, жалбоподателят счита, че фактът, че Върховният касационен съд е компетентен да разгледа делото като последна инстанция, не променя с нищо процедурата, тъй като чл. 396, ал. 2 НПК предоставя изключителна компетентност на военните съдилища.

26. Правителството твърди, че съдиите във военните съдилища отговарят на критериите за независимост и безпристрастност, изискуеми от чл. 6, § 1 от Конвенцията. То посочва, че начинът им на назначаване, несменяемостта и стабилността на тяхната длъжност, които им се предоставят, както и техните правомощия са идентични с тези на колегите им от гражданските съдилища и предлагат достатъчно гаранции за независимост и безпристрастност. Правителството допълва, че военните съдии не са обвърза-

ни със заповеди и инструкции, издадени от Министерството на отбраната.

27. Правителството пледира, че съдебният процес срещу жалбоподателя трябва да бъде в компетентността на военните съдилища, за да могат последните да анализират съвкупността от факти. То твърди, че престъпленията, за които е повдигнато обвинение срещу жалбоподателя, се отнасят до организиране и ръководене на престъпна група, както и до деяния, осъществени в хода на дейностите, извършвани от тази група, и следователно те са неделима част от деянията, по които е повдигнато обвинение срещу другите обвиняеми. Накрая добавя, че делата, разглеждани от военните съдилища, не подлежат на специфични процесуални правила и че винаги като последна инстанция по тях се произнася Върховният касационен съд.

2. Общи принципи

28. Най-напред, Съдът отново потвърждава, че за да се установи дали един съд може да се счита за „независим“ по смисъла на чл. 6, § 1 от Конвенцията, трябва да се вземат предвид именно методът на назначаване и продължителността на мандата на неговите членове, наличието на защита срещу външен натиск, както и дали съдът изглежда независим, или не (вж., наред с други, *Maktouf и Damjanović срещу Босна и Херцеговина* [GC], № 2312/08 и 34179/08, § 49, ЕСПЧ 2013 (извадки). Освен това Съдът счита, че в конкретния контекст на настоящото дело въпросът за безпристрастността на един съд трябва да се оценява чрез обективен подход, който да предлага достатъчно гаранции за изключване на всякакви основателни съмнения в това отношение (вж., наред с други, *Bulut срещу Австрия*, 22 февруари 1996 г., § 31, *Recueil des arrêts et décisions* 1996 II, и *Thomann срещу Швейцария*, 10 юни 1996 г., § 30, *Recueil* 1996 III).

29. Съдът отбелязва, че трябва да се прави разграничение между граждански и административни производства, от една страна, и наказателни производства, от друга. Съдът ще се ограничи в тази конкретна област, като разгледа обстоятелствата по настоящото дело в контекста на наказателното производство.

30. Съдът напомня, че Конвенцията не забранява на военните съдилища да се произнасят по наказателни обвинения срещу членове на състава на въоръжените сили, при условие че са спазени гаранциите за независимост и безпристрастност, предвидени в чл. 6, § 1 от Конвенцията (*Morris срещу Обединеното кралство*, № 38784/97, § 59, ЕСПЧ 2002 I, *Cooper срещу Обединеното кралство* [GC], № 48843/99, § 106, ЕСПЧ 2003-ХІІ, и *Önen срещу Турция*, (дек.), № 32860/96, 10 февруари 2004 г.).

31. Различен е случаят обаче, когато националното законодателство допуска този тип съдилища да се произнасят спрямо цивилни лица по наказателни дела (*Ergin срещу Турция* (№ 6), № 47533/99, § 41, ЕСПЧ 2006 VI (извадки), и *Maszni срещу Румъния*, № 59892/00, § 43, 21 септември 2006 г., § 17 – 20 по-горе). Ситуации, при които военен съд упражнява юрисдикция над цивилни лица за деяния, насочени срещу въоръжените сили, може да породят основателни съмнения относно обективната безпристрастност на такъв съд (вж. горесцитираното дело *Ergin*, § 49). Съдът счита, че това важи с още по-голяма сила за престъпленията от общ характер, като се вземе предвид именно развитието на концепцията за ролята на военните съдилища на международно ниво (вж. § 19 по-горе). Съдебна система, в рамките на която военен съд може да се произнася срещу лице, което не принадлежи към състава на въоръжените сили, лесно може да се възприеме като такава, която пренебрегва необходимото разграничение между съда и страните по наказателното производство, дори когато съществуват достатъчно мерки за защита, които да гарантират независимостта на този съд (вж. горесцитираното дело *Ergin*, § 49).

32. Съдът отбелязва, че не може да се твърди, че Конвенцията изключва изцяло всякаква компетентност на военните съдилища за разглеждане на дела, свързани с цивилни лица. Въпреки това Съдът счита, че съществуването на такава юрисдикция следва да бъде подложено на особено строго разглеждане (пак там, § 42, и горесцитираното дело *Maszni*, § 44; § 17 – 20 по-горе).

33. В редица случаи Съдът придава значение и на обстоятелството, че едно цивилно лице трябва да се яви пред съд, съставен дори само частично от военнослужещи (вж., наред с други,

Şahiner срещу Турция, № 29279/95, § 45, ЕСПЧ 2001 IX, *Öcalan срещу Турция* [GC], № 46221/99, § 116, ЕСПЧ 2005 IV, горещитираното дело *Ergin*, § 43, горещитираното дело *Maszni*, § 45, *Ahmet Doğan срещу Турция*, № 37033/03, § 23, 10 март 2009 г., и *Pop и др. срещу Румъния*, № 31269/06, § 53 – 55, 24 март 2015 г.). Съдът счита, че подобна ситуация застрашава сериозно доверието, което съдилищата трябва да вдъхват в едно демократично общество (вж. *mutatis mutandis Canevi и др. срещу Турция*, № 40395/98, § 33, 10 ноември 2004 г.).

34. Поради това притеснение Съдът вече се е произнасял, че фактът, че такива съдилища разглеждат наказателни обвинения и решават дела срещу цивилни лица, може да се счете за непротиворечаш на чл. 6 от Конвенцията единствено при изключителни обстоятелства. Съществуващата на международно ниво тенденция за изключване от юрисдикцията на военните съдилища на наказателната сфера, когато става въпрос за съдебен процес срещу цивилни лица, подсилва убеждението на Съда (горещитираното дело *Ergin*, § 44 и 45, горещитираното дело *Maszni*, § 46 и 47; вж. § 17 – 20 по-горе).

35. Съдът припомня, че специалното място, което армията заема в конституционната организация на демократичните държави, трябва да бъде ограничено до сферата на националната сигурност, като съдебната власт от своя страна по правило попада в областта на гражданското общество. Съдът взема предвид също така наличието на специални правила, регулиращи вътрешната организация и йерархичната структура на въоръжените сили (горещитираните дела *Ergin*, § 46, и *Maszni*, § 50).

36. Правомощията на военното наказателно правосъдие следва да се разпростират върху цивилни лица единствено при наличие на наложителни причини, обосноваващи подобна ситуация, и то на ясна и предвидима правна основа. Наличието на такива причини трябва да бъде доказано *in concreto* за всеки случай. Възлагането *in abstracto* от страна на националното законодателство на някои категории престъпления на военните съдилища не е достатъчно (горещитираните дела *Ergin*, § 47, и *Maszni*, § 51).

37. В действителност едно такова възлагане *in abstracto* може да постави засегнатите цивилни лица в значително по-различ-

но положение от това на гражданите, изправени пред съдилищата с обща компетентност. Въпреки че военните съдилища могат да спазват нормите на Конвенцията в същата степен, както и съдилищата с обща компетентност, различия в третирането, свързани с естеството и целта на тези съдилища, може да създадат проблем във връзка с равенството пред правосъдието, което трябва да се избягва, доколкото е възможно, особено по наказателни дела (горещитираните дела *Ergin*, § 48, и *Maszni*, § 52).

3. Приложение на тези принципи по настоящото дело

38. В настоящия случай Съдът отбелязва, че по силата на законовите разпоредби относно юрисдикцията на военните съдилища жалбоподателят, който не е бил свързан с лоялност или подчинение с армията, все пак е бил изправен пред военните съдилища за престъпления от общ характер (вж. § 6 по-горе).

39. По настоящото дело, доколкото доводите на жалбоподателя за оспорване както на независимостта, така и на безпристрастността на военните съдилища се основават на едни и същи факти и едни и същи аргументи, Съдът ще разгледа двата въпроса заедно (вж. *mutatis mutandis* горещитираното дело *Maszni*, § 54, горещитираното дело *Ergin*, § 50, *Incal срещу Турция*, 9 юни 1998 г., § 65, *Recueil* 1998 IV, и *Çiraklar срещу Турция*, 28 октомври 1998 г., § 38, *Recueil* 1998 г. VII).

40. Съдът отбелязва, че Военният съд се е произнесъл по делото на жалбоподателя в състав от един съдия и двама съдебни заседатели, а Военно-апелативният съд се е произнесъл в състав от трима военни съдии (вж. § 8 и 10 по-горе).

41. Във връзка с това Съдът отбелязва, че статутът на военните съдии предоставя определени гаранции за независимост и безпристрастност. Така военните съдии преминават същата професионална подготовка като колегите им от гражданските съдилища и се ползват от конституционни гаранции, идентични на тези, от които се ползват съдиите към гражданските съдилища, доколкото те са назначени от Висшия съдебен съвет, несменяеми са и имат стабилност на своята длъжност (вж. § 13 по-горе).

42. От друга страна, Законът за съдебната власт предвижда военните съдии да бъдат подчинени на военна дисциплина (вж.

§ 16 по-горе). След като бъдат назначени, военните съдии влизат в структурата на военнослужещите и им се присвоява звание. Съдебните заседатели на военния съд пък винаги са армейски офицери, назначени от Общото събрание на съдиите на Военно-апелативния съд по предложение на командирите на военните части. Следователно обвиняем може да бъде признат за виновен и осъден от военен съд въз основа на единодушния вот на двамата съдебни заседатели (вж. § 15 по-горе).

43. Вярно е, че по отношение на статута на военните съдии българското законодателство предвижда режим, много близък до този на статута на съдиите по граждански дела (вж. § 13 и 16 по-горе). Освен това при разглеждането на делата от военните съдилища и от наказателните съдилища с обща компетентност се прилагат едни и същи процесуални правила. Въпреки това елементи като подчинеността на военните съдии на военната дисциплина, официалната им принадлежност към структурата на военнослужещите, както и статутът на съдебните заседатели във военния съд, които по дефиниция са армейски офицери, водят до предположението, че военните съдилища по българското законодателство не може да се считат за еквивалентни на съдилищата с обща компетентност. Съдът намира, че е възможно тези характеристики на военните съдилища да породят известни съмнения относно тяхната независимост и безпристрастност (вж. *mutatis mutandis Tanışta срещу Турция*, № 32219/05, § 83, 17 ноември 2015 г., горещитираното дело *Maszni*, § 56, и *Miroshnik срещу Украйна*, № 75804/01, § 64, 27 ноември 2008 г.).

44. Във връзка с това следва да се отбележи, че за да обоснове компетентността на военните съдилища спрямо жалбоподателя, Правителството твърди, че тя е необходима, за да могат тези съдилища да направят анализ на съвкупността от факти. Съдът отбелязва, че Правителството се позовава главно на връзката между престъпленията, в които са обвинени жалбоподателят и другите обвиняеми – престъпления, свързани с деяния, извършени в рамките на престъпна група, организирането и ръководенето на такава група, – както и на съучастието на обвиняемите. Съдът обаче отбелязва също, че според българското законодателство делата, свързани с престъпни групи, по правило попадат в компе-

тентността на Специализирания наказателен съд. Всъщност единствената причина, по която делото е било разгледано от военните съдилища, е, че един от обвиняемите е бил част от състава на въоръжените сили, като чл. 411а, ал. 2 НПК предвижда, че компетентността на военните съдилища има приоритет пред компетентността на Специализирания наказателен съд (вж. § 6 и 14 по-горе).

45. С оглед на това Съдът припомня установения в съдебната му практика принцип, че правомощията на военното наказателно правосъдие следва да се разпростират върху цивилни лица единствено при наличие на наложителни причини, обосноваващи подобна ситуация (горещитираните дела *Ergin*, § 47, и *Maszni*, § 51). Този принцип е в съответствие и с международната тенденция за изключване от юрисдикцията на военните съдилища на наказателното правораздаване по отношение на цивилни лица (вж. § 17 – 20 по-горе). Наличието на такива „наложителни причини“ трябва да бъде доказано във всеки отделен случай, поради което абстрактното възлагане от страна на националното законодателство на определени категории престъпления на военните съдилища не може да бъде достатъчно. В настоящия случай разпоредбите на българския НПК *de facto* предвиждат изключителна компетентност на военните съдилища за разглеждане на дела за престъпления, извършени съвместно от военнослужещи и цивилни лица, дори извън военните дейности.

46. Съдът подчертава особеното значение на начина, по който престъплението, в което е обвинен жалбоподателят, е поверено на военните съдилища. Във връзка с това Съдът отбелязва, че делото е било подсъдно на военните съдилища и е разгледано от тях въз основа на правните разпоредби относно юрисдикцията на военните съдилища – при липса на оценка на отделните обстоятелства освен на факта, че един от обвиняемите е бил военнослужещ към момента на извършване на деянията, и следователно без разглеждане *in concreto* (вж. § 36 по-горе). Ако е било разумно националните власти да вземат предвид сложността на престъпленията по обвинението, Съдът счита, че в настоящия случай трябва да се отчетат и други фактори. Така Съдът отбелязва, че делото на жалбоподателя се отнася до престъпна група, от

която само един от предполагаемите членове е имал статут на военнослужещ по време на извършването на деянията, и няма престъпление срещу въоръжените сили или наличие на каквото и да е нарушение срещу собствеността на армията.

47. Съдът се съгласява, че съображенията за връзката между престъпленията и за наличието на съучастие са в подкрепа на тезата, че всички обвиняеми следва да бъдат съдени от един и същи съд. Необходимостта от разглеждане на делото от военен съд обаче не може да се счита за абсолютна. В някои случаи например може да се предвиди всички обвиняеми да бъдат съдени от граждански съд. Следователно Съдът не може да приеме представения от Правителството аргумент, че тези съображения сами по себе си са достатъчни „наложителни причини“ по настоящото дело, които да обосновават съдебен процес срещу цивилно лице пред военен съд (вж. *mutatis mutandis* горесцитираното дело *Ahmet Doğan*, § 30).

48. Вярно е, че въпреки изричната разпоредба на чл. 396, ал. 2 НПК, предвиждаща изключителна компетентност на военните съдилища за всички престъпления, извършени в съучастие от цивилно лице и военнослужещ, Върховният касационен съд е разгледал аргумента на жалбоподателя относно липсата на независимост и безпристрастност на тези съдилища (вж. § 12 и 14 по-горе). Съдът обаче отбелязва, че върховната инстанция не е извършила анализ, който да ѝ позволи да установи недостатъците, изтъкнати в настоящото дело (вж. § 46 по-горе). Като касационен съд Върховният касационен съд не разполага с пълната компетентност да преразгледа делото. Предвид изключителната компетентност на военните съдилища, произтичаща пряко от законовите разпоредби, оплакването на жалбоподателя пред върховната съдебна инстанция не може да промени с нищо процедурата (вж. горесцитираните дела *Pop и др.*, § 56, и *Maszni*, § 58).

49. Предвид гореспоменатите елементи, разгледани по-специално в светлината на изложените по-горе развития на международно ниво (вж. § 17 – 20 по-горе), Съдът счита, че съмненията, повдигнати от жалбоподателя по отношение на независимостта и безпристрастността на военните съдилища, може да се разглеж-

дат като обективно обосновани (вж. *mutatis mutandis* горесцитираните дела *Maszni*, § 59, *Ergin*, § 54, и *Incal*, § 72 *in fine*).

50. Следователно е налице нарушение на чл. 6, § 1 от Конвенцията.

II. Приложение на член 41 от Конвенцията

51. Съгласно чл. 41 от Конвенцията:

„Ако съдът установи, че е имало нарушение на конвенцията или на протоколите към нея и ако вътрешното право на високодоговарящата страна допуска само частично обезщетение за последиците от това нарушение, съдът присъжда, ако това е необходимо, справедливо обезщетение за потърпевщата страна.“

A. Вреди

52. Жалбоподателят претендира 5000 евро за неимуществени вреди, които счита, че е претърпял в резултат от разглеждането на делото му от военните съдилища.

53. Правителството оспорва тези претенции и моли Съда да ги отхвърли. Намира ги за прекомерни и необосновани и счита, че установяването на нарушение само по себе си представлява достатъчно справедливо удовлетворение.

54. Съдът припомня, че е приел за установено, че по настоящото дело е налице нарушение на чл. 6, § 1 от Конвенцията, поради което отсъжда, че може да се приеме, че жалбоподателят е изпитал известен дистрес предвид обстоятелствата по делото. С оглед на естеството на нарушението Съдът определя по справедливост, че на жалбоподателя следва да бъде присъдена сумата от 2500 евро за неимуществени вреди.

B. Разходи и разноски

55. Жалбоподателят претендира и 3120 евро за разноските по процедурата пред Съда, които твърди, че възлизат на 2220 евро адвокатски хонорари и 900 евро разходи за преводи. Той представя договор, който е сключил с адвоката си на 1 ноември 2016 г., и декларация за вложения от нея труд за общо 52 часа, при часова ставка от 60 евро. Жалбоподателят обяснява, че преводът на сумата е извършен в адвокатската кантора на представителя му също въз основа на почасова ставка от 60 евро. Моли су-

мите, присъдени от Съда за разноски, да се изплатят директно на адвоката му г-жа Й. Ч. Вандова.

56. Правителството оспорва тези претенции, като твърди, че те са прекомерни и че представените в тяхна подкрепа документи не представляват достатъчно доказателство за заявените разходи и разноски.

57. Съгласно съдебната практика на Съда един жалбоподател може да получи възстановяване на направените от него разходи и разноски само до степента, в която се установи тяхната действителност, необходимост и разумен характер на ставките за плащане. По настоящото дело, като взе предвид документите, с които разполага, и своята съдебна практика, Съдът намира за разумно да присъди на жалбоподателя сумата от 1500 евро. Посочената сума следва да се изплати директно на неговия адвокат г-жа Й. Ч. Вандова по сметката на Адвокатско дружество *Доковска, Атанасов и съдружници*.

С. Мораторни лихви

58. Съдът счита за уместно мораторните лихви да бъдат обвързани с пределната ставка по заеми на Европейската централна банка, към която да се добавят три процентни пункта.

ПО ТЕЗИ СЪОБРАЖЕНИЯ СЪДЪТ ЕДИНОДУШНО

1. *Обявява* жалбата за допустима;
2. *Приема*, че е налице нарушение на чл. 6, § 1 от Конвенцията;

3. Приема:

а) че в рамките на три месеца от деня, в който съдебното решение стане окончателно на основание чл. 44, § 2 от Конвенцията, държавата ответник трябва да изплати на жалбоподателя следните суми, конвертирани в български левове по курса, валиден към датата на плащането:

2500 EUR (две хиляди и петстотин евро) плюс всякакви данъци, които би могло да се начислят на жалбоподателя, за неимуществени вреди, които да се преведат директно по сметката на жалбоподателя;

1500 EUR (хиляда и петстотин евро) плюс всички данъци, които би могло да се начислят на жалбоподателя, за разходи и разноси, които да се преведат по сметката на Адвокатско дружество *Доковска, Атанасов и съдружници*;

б) че от изтичането на гореспоменатия тримесечен срок до плащането се дължи проста лихва върху горепосочените суми в размер, равен на пределната ставка по заеми на Европейската централна банка, за срока на забава, към която се добавят три процентни пункта;

4. *Отхвърля* иска за справедливо обезщетение в останалата му част.

Изготвено на френски език и оповестено писмено на 28 ноември 2019 г. на основание чл. 77, § 2 и 3 от Правилата на Съда.

Клаудия Вестердик
Секретар

Ангелика Нусберггер
Председател